

MUZ USTIDAGI JANG

Umarov Muhammadi

TDPU. Tarix fakulteti 2- bosqich talabasi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Muz ustidagi jangda rus yerlarini katolik ekspansiyasidan himoya qilish va pravoslav madaniyatini saqlab qolishda muhim ahamiyat kasb etgan. Muz ustidagi jang rus tarixida qahramonlik timsoli sifatida yodga olinadi.*

Kalit soʻzlar: *Muz ustidagi jang, Aleksandr Nevskiy, Chud koʻli, ritsar, livoniya, orden, tevton, Novgorod, Narva.*

KIRISH

Urushlar insoniyat tarixining muhim va keskin qismi hisoblanadi. Ular iqtisodiy, siyosiy, hududiy va diniy sabablarga koʻra ham yuz berishi mumkin. Deyarli barcha urushlar katta yoʻqotishlarga, jamiyatning oʻzgarishiga va yangi kuch hukmronligiga olib keladi. Ayni shunday urushlardan biri 1242- yili Rus tarixida “Muz ustidagi jang” nomi bilan mashhur jang boʻlib oʻtadi. Ushbu jangning bunday atalishiga asosiy sababi, jangning asosiy qismi muz bilan qoplangan Chud (peipus) koʻli ustida sodir boʻlganligidir. Ushbu jang oʻziga xos strategiya bilan ham ajralib turadi. Bu jangda harakatlarni qiyinlashtirgan, ayniqsa ogʻir zirhli ritsarlar uchun bu jiddiy kamchilik boʻlgan. Jang davomida rus qoʻshinlari yengil qurollari va tezkor harakatlari bilan ritsarlarning ogʻir qurollariga qarshi muvaffaqiyatli kurashgan. Afsonalarga koʻra, muz qisman buzilib, koʻplab ritsarlar suvga choʻkib ketgan. 1242- yilga kelib, ikki tomon bir-birini orqaga chekinishi mumkin boʻlmagan burchakka yopishdi. Aleksandr bir yil oldin Neva daryosining sharqidagi nemis garnizonlarini tozalab, dushman uchun kurashayotgan eston va ruslarni oʻldirib, ularning asirlarini toʻlovdan ozod qilgan edi. Keyin u Pskovga koʻchib oʻtdi va Tevtonik hududga jazo ekspeditsiyasini oʻtkazishga qaror qilishdan oldin qalʼani ushlab turish uchun qolgan ikkita tevton ritsarlarini haydab yubordi. Aleksandr Nevskiy tevtonlarga oʻz xohishiga koʻra hujum qilish qobiliyatiga ega ekanligini koʻrsatmoqchi edi. Aleksandr ularning yerlariga bostirib kelganida, allaqachon muammoga duch kelgan edi. Bir yil oldin, Polshaning Liegnitz shahrida ular moʻgʻullar tomonidan qattiq magʻlubiyatga uchradilar. Birinchi marta Novgorodga qarshi salib yurishiga qarshi boʻlgan yangi buyruq qoʻmondoni Poppo fon Ostern kuchli kuchli javobni qoʻllab-quvvatlay olmadi. Rus knyazligida keng koʻlamli urush xalq tomonidan qoʻllab-quvvatlanmadi.

Ritsarlarning aksariyati nemislar edi, lekin hammasi emas. Koʻpchilik orden bilan kurashning obroʻsi va sharafi uchun qoʻshildi. Toʻsatdan qurolga chaqiruvga javob bera oladigan 100 nafar birodarlar va ularning xizmatchilari yaqin atrofda boʻlgan. Boshqa ritsarlar “mavsumiy salibchilar” yoki yozgi jangchilar deb atalgan, ularning aksariyati talon-taroj qilish uchun edi. Ular uchun urush Muqaddas zaminga uzoq yoʻl yurmasdan

najot yo`lini taqdim etadi. Bu mavsumiy salibchilar va ularning askarlari ehtimol, 800 kishi edi. O'tga o'tlangan ritsarlar bilan bir qatorda piyoda polklari, jumladan, 400 nemis, 300 daniyalik va 1000 ga yaqin estoniyalik va shved yollanma askarlari bor edi. Umuman olganda salibchilar armiyasining soni 2000 dan 2500 gacha bo'lgan. Rus armiyasi salibchilarnikidan ham xilma-xil edi. Yuqorida harbiy elita, qadimgi hukmron tartibdagi qabila aristokratlari Skandinaviya yollanma askarlari edi. Bu odamlarning o'zlari bilan birga drujina deb nomlangan izdoshlari va xizmatchilari bor edi. Harbiy elita bilan shahar va qishloq dehqon militsionerlari va qabila a'zolari vatanga muhabbat, o'z rahbariga sodiqlik yoki Sharqiy pravoslav dini uchun kurashdilar. Nihoyat, salibchilarga qarshi ruslar bilan ittifoq tuzgan bir qancha kamonchilar, 500 nafar yollanma askar bor edi. Umumiy armiya 6000 ga yaqin kishidan iborat edi. Rus taktikasi asosan mudofaa xarakteriga ega edi. Buning asosiy sababi ruslar o'z yerida urushayotgan edi, shuning uchun mudofaalanishga majbur edi. Mavjud kuchlardan odatiy foydalanish ko'plab rus kamonchilari yaqinlashib kelayotgan dushmanga qarata o'q uzishi va kuchsizlantirishi mumkin edi. Piyoda askarlar dastlabki hujumlarni o'zlashtirdilar – ular qimmatbaho drujinani umidsiz charchagan va tartibsiz dushmanga qarshi halokatli qarshi hujum uchun saqlanib qolar edi. Salibchilar o'z kuchlarini yig'ib, bosqinchi rus qo'shiniga yaqinlashganda, Aleksandr ataylab qochib ketadi. Bu voqea mart oyining oxirida sodir boladi va bu paytda rus daryolari hali ham muz bilan qoplangan edi. Ruslar o'z vatanlariga qochganlarida, salibchilar birinchi g'alabaga erishdilar. Ruslar armiyasi endi Chud ko'liga yetib kelishadi. Chud ko'li hali ham muzlagan edi, lekin yuzasi notekis edi. Muz piyodalar va yengil otliqlar kesib o'tishlari uchun yetarlicha qalin edi. Bu yerda rus knyazi o'ziga xos strategiyani qo'llaydi. U o'z qo'shini bilan ko'lning o'zida emas balki, balki muzdan o'tishi uchun qoqilib ketayotganda hujum qilayotgan dushmanga qarshi turishi mumkin bo'lgan qirg'oqda tuzdi. Ko'p sonli rus kamonchilari qo'shinning shimoliy chekkasining markazida joylashgan bo'lib, ot kamonchilar o'ng qanotda salibchilar armiyasining markazida yurgan Tevton ordeniga qarshi turishgan. Salibchilarning ittifoqchilari o'ng qanotda, daniyaliklar va estonlar chapda, yordamchilar esa orqa tomonda joylashgan edi. Og'ir zirhli ritsarlar ustunning nayza uchini tashkil etdi, undan keyin yengil otliqlar va piyodalar rus piyoda askarlariga hujum qilishadi. Jang ularning dadil hujumi bilan boshlandi. Salibchilar jangda rus sarkardasini o'ldirish yoki qo'lga olishni maqsad qilgan edi. Tez orada estonlar va daniyaliklar chekinib, o'limdan qochish uchun aqldan ozgancha qocha boshladi. Asta sekin jangda ustunlik ruslarga o'ta boshlaydi. Salibchilar dastlab muvaffaqiyatga erishgan bo'lsa-da, muz bo'ylab tartibsiz zarba berishdan va qirg'oq bo'ylab shiddatli janglardan tez charchaydi. Salibchilar avval omon qolish uchun, keyin esa qochish uchun kurashgani sabab janglar tobora kuchayib bordi.

Jang taqdirini oldindan sezgan Aleksandr Nevskiy asosiy kuchlarini qanotda to'pladi. Markazni osonlikcha yorib o'tgan nemislar uchun kutilmagan voqea – yon tomondan kuchli hujum boshlanib, jang taqdirini hal qildi. Bu jangda nemis

ritsarlaridan 500 kishi halok bo'ldi. Ko'p o'tmay Livoniya ordenining Novgorodga kelgan elchisi rus yerlariga da'vo qilishdan voz kechganligini e'lon qildi. ³⁴Chud ko'lidagi jang Tevton ordenining sharqdagi harakatida katta burilish nuqtasi bo'ldi. Tevtonik ritsarlarning bo'limi bo'lgan Livon ordeni Dorpat yepiskopligi bilan birgalikda Shimoliy salib yurishlari paytida katolik ta'sirini slavyan va pravoslav hududlarga chuqurroq kengaytirishga harakat qildi. Biroq, knyaz Aleksandr Nevskiy va Novgorod va Vladimir-Suzdal qo'shinlari tomonidan mag'lubiyatga uchrangani bu harakatlarni tugatdi. Bu jang Tevtonik ritsarlarning sharqqa kengayishini to'xtatib, Narva daryosi va Chad ko'li bo'ylab chegara o'rnatib, pravoslav va katolik ta'sir doiralarini ajratdi. Salibchilarning muvaffaqiyatsizligi Rus hududlari pravoslavlar nazorati ostida qolishini ta'minladi va keying asrda Novgorodga qarshi muhim katolik kampaniyasi boshlanmadi³⁵. G'alabadan so'ng Aleksandr Nevskiy tinchlik muzokaralarini muvaffaqiyatli olib borib, o'z hududlarining chegaralarini mustahkamladi. Keyinchalik uning xizmatlari pravoslav cherkovi tomonidan tan olinib, avliyo darajasiga ko'tarilgan. Jang Tevton ordeni va boshqa katolik davlatlarning Boltiqbo'yi mintaqasidagi ekspansiyasini susaytirdi.

XULOSA

Muz ustidagi jang – o'rta asrlar Yevropa va rus tarixida muhim voqealardan biri bo'lib, unda rus yerlarining mustaqilligi, diniy qadriyatlari va hududiy yaxlitligini saqlashda hal qiluvchi omil bo'ldi. Bu jangda rus harbiy san'atining muvaffaqiyatini ko'rish mumkin edi. Rus pravoslav cherkovi o'z diniy qadriyatlarini saqlab qoldi va bu holat Rossiya madaniyati va davlatining shakllanishida muhim omil bo'ldi. Bu jangdan ilhomlanib, sovet rejissyori Sergey Eyzenshteyn 1938- yilda "Aleksandr Nevskiy" nomli mashhur filmni yaratgan.

³⁴ B. Mirkomilov, F. Aqchayev, O. Mamirov. O'rta asrlar tarixi, Toshkent-2016. 226-bet.

³⁵ <https://history-maps.com>.